

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ Α΄.-ΤΟΜΟΣ Α΄.

(Ὅτι ἐστὶ περὶ ἐτοῦ ἢν θειοτέρου ἄνθρωπος
βουλευσάτο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1879

ΛΟΓΟΣ

ΑΠΑΓΓΕΛΘΕΙΣ ΥΠΟ **Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ**

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗΝ ΤΩΝ ΕΓΚΑΙΝΙΩΝ ΑΥΤΟΥ

ΤΕΛΕΣΘΕΙΣΑΝ ΤΗ 24 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ.

Γηθόσυνοι συνήλθομεν σήμερον ἵνα ἐορτάσωμεν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνασταθέντος Διδασκαλείου. Φαιδρὰ καὶ χαρμόσυνος καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἡ ἐορτὴ αὕτη· διότι, ἐὰν ἡ σύστασις Σχολείων, ἡ καθίδρυσις πολυτεχνείων καὶ ἄλλων ὁμοίας φύσεως ἐκπολιτιστικῶν καθιδρυμάτων πληροῖ θυμηδίας πάντα φίλον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν μεγαλείου, πολλῶν δικαιοτέρας ἀφορμὰς παρέχει πρὸς πνευματικὴν εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν ἢ σύστασις καθιδρύματος, ἐν ᾧ μέλλουσι νὰ μορφωθῶσι καλλιτέχναι προωρισμένοι νὰ διαπλάσσωσι καὶ μορφώσωσι τὴν πολυτιμοτάτην ὕλην, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἐξασκήσωσι τὴν ὑψίστην καὶ βασιλικωτάτην τῶν τεχνῶν, τὴν μὀρφώσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν πολιτῶν. Ἔτι φαιδρότεραν ὅμως καθιστῶσι τὴν ἐορτὴν ταύτην αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς τελεῖται. Τὸ ἔθνος ἡμῶν μετὰ ἑπταετῆ καταστρεπτικὸν ἀγῶνα ἀναλαβὸν ἐν μέρει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πρώτιστον μέλημα ἐθεώρησε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Στερούμενον δὲ μέσων ἐπαρκῶν ἠσπάσθη κατ' ἀνάγκην τὸ Λαγκαστριανὸν σύστημα, τὸ ἐποῖον διὰ μικρᾶς δαπάνης ὑπισχνεῖται σημαντικὰς ὠφελείας. Ἀνάλογον πρὸς τὸ σύστημα τοῦτο τῆς διδασκαλίας διωργάνισε καὶ τὸ Διδασκαλεῖον. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἤρξαντο γινόμεναι καταφανεῖς αἱ ἐλλείψεις καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς συστήματος ἀναθέτοντος τὴν διδασκαλίαν εἰς παῖδας ἀπείρους καὶ ἀπαιδευτούς καὶ περιορίζοντος αὐτὴν κατ' ἀνάγκην εἰς μηχανικὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν καὶ ἀποστήθισιν ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως· ἡ δὲ αὐξουσα ὕλικὴ εὐημερία τοῦ ἔθνους, ἡ ταύτην παρακολουθοῦσα πρόοδος ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ αἱ ὡς ἐκ τούτων γεννηθεῖσαι ποικίλαι κοινωνικαὶ ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκαι καταδείξασαι τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ μονομερὲς τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ εἰς ταύτην ὑπηρετοῦντος Διδασκαλείου ἀπήτουν ταχεῖαν τὴν θεραπείαν.

τῶν ἐλλείψεων τούτων. Ἡ διάλυσις τοῦ Διδασκαλείου δὲν ἦτο βεβαίως ἢ κατάλληλος θεραπεία, διότι δυστυχῶς δὲν ἐπηκολούθησεν εἰς αὐτὴν ἢ ἀνασυστάσις αὐτοῦ ἐπὶ νέων, εὐρυτέρων βάσεων. Οὕτω δὲ ἀντὶ νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὸν νεκρὸν μηχανισμόν τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἤρθη καὶ ὁ τελευταῖος φραγμὸς, ὁ ὅποῖος ἀπεῖργεν αὐτῶν τοὺς μὴ κεκλιμένους εἰς αὐτά. Εἰς ποίαν νοσηρὰν θέσιν περιῆλθεν ἐκ τούτου ἡ δημοτικὴ παιδεία δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκτραγωδήσω. Ἀπέναντι τῆς τριαύτης καταστάσεως τοῦ σπουδαιότητος τῶν κλάδων τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ τὸ ἔθνος ἀδιάφορον. Ἦδη ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἤρξαντο παρουσιαζόμενα εὐχάριστα συμπτώματα τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποῖον τρέφει τὸ ἔθνος διὰ πᾶν τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἦδη ἰδιῶται καὶ ἰδιωτικοὶ σύλλογοι ἀφορῶντες εἰς τὰς ἑσπέραι ἀξιοποιοῦσας ἀπαιτήσεις τῶν χρόνων, διορῶντες τὸν μέγαν κίνδυνον τὸν ἀπειλοῦντα τὸ ἔθνος ἐκ τῆς μονομεροῦς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ταύτης ἀτελοῦς καὶ ἀμεθόδου, καθορῶντες ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτῆρος τῶν πολιτῶν δὲν πρέπει ν' ἀφεθῆ εἰς τὸν ροῦν τοῦ βίου, ἀλλὰ νὰ παρασκευασθῆ ἐν τῇ σχολῇ διὰ παιδαγωγικῆς διδασκαλίας, κατανοοῦντες ὅτι τὸν κύριον παράγοντα τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος ἀποτελεῖ ὁ πνευματικὸς βίος, τὸν ὅποῖον παράγει ἡ διδασκαλία ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδός, ἐπελήφθησαν δραστηρίως τοῦ σπουδαίου ἔργου τῆς συστάσεως τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῆς μορφώσεως διδασκάλων ἀξίων τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν. Ἐν ταύτῃ τῇ παιδαγωγικῇ κινήσει μεγάλην περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν τάξιν τοῦ διδασκάλων ὅτι δὲν ἐγκυτελείφθησαν οὗτοι τελευταῖοι. Ἐπὶ τέλους ἡ κίνησις αὕτη ἐξετάθη καὶ εἰς τοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους, οἵτινες υἱοθετήσαντες τὴν ἐθνοφελῆ ἰδέαν τῆς συστάσεως διδασκάλων ἤρξαντο σπουδαίως μεριμνῶντες περὶ τῆς πραγματώσεως αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν, τῆς ὁποίας προεκάλεσεν ἡ διεκδικητικὴ πατρικῆς κληρονομίας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν διπλωματικῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους καταβάλλει ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπουργικὴν ἔδραν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐθνικῶν πόθων ὁ φιλόμουσος τῆς παιδείας ὑπουργὸς κύριος Θ. Δηλιγιάννης κατώρθωσε νὰ σχεδιάσῃ περιεσκεμμένως καὶ νὰ ἐκτελέσῃ δραστηρίως τοιοῦτον ἐθνοφελές ἔργον, ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ αὕτη προερχομένη ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι τὸ φιλάξει τ' ἀγαθὰ χαλεπώτερόν ἐστι τοῦ κτήσασθαι, ὅτι ἡ ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία μόνον φύλακα ἔχουσι τὴν ἀρετὴν τῶν πολιτῶν, εἶναι ἐνθεν μὲν βεβαία ἀπόδειξις τῆς κατανοήσεως τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἔργου, ἐνθεν δὲ ἀσφαλὲς ἐχέγγυον τῆς διατηρήσεως τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως αὐτοῦ. Ἰδοὺ διὰ τί μείζονος χάριτος πρόξενος εἶναι ἡ παροῦσα ἡμέρα. Ἰδοὺ διὰ τί καὶ ἡ παρουσία τοῦ κ. ὕ-

πουργοῦ ἐν τῇ εἰρηνικῇ ταύτῃ ἑορτῇ κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἐπαυξάνει τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα αὐτῆς.

Κατὰ τὴν εὐάγγελον λοιπὸν ταύτην ἡμέραν τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τῆς ἀνακαινίσεως τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ὀφείλων ὡς ἐκ τῆς θέσεως, εἰς ἣν με ἐκάλεσεν ἡ βασιλικὴ εὐμένεια καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως, ἵνα προοιμιιάσωμαι διὰ βραχέων τὰ ἔργα ἡμῶν, ἐθεώρησε σκόπιμον καὶ τῇ παρούσῃ ἑορτῇ ἀρμόζον νὰ λάβω ὡς θέμα τοῦ λόγου αὐτὴν τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκαλείου.

Ἡ ἀγωγή κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν ἐπιδιώκει μόνον τὸ χρήσιμον εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Ὅ,τι ἀπαιτεῖ ὁ ἰδιωτικὸς, ὁ δημόσιος καὶ ὁ θρησκευτικὸς βίος, τοῦτο μανθάνουσιν οἱ παῖδες διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν γονέων, οἱ ἀνήλικοι διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ μιμήσεως τῶν πράξεων τῶν ἐνηλίκων. Τοῦτο συνέβη καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις. Ἀλλ' ὁ περιεργὸς οὗτος λαὸς παρουσιάζει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ μοναδικὸν φαινόμενον. Ἐνεκα τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν ἀπεριορίστου ἀγάπης καὶ ἀκραιφνοῦς λατρείας τοῦ καλοῦ ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς ἐκδηλώσεσι προφυλαχθεὶς ἀπὸ τοῦ νὰ δουλεύῃ εἰς τὴν γυμνὴν ἀνάγκην τοῦ βίου ἐπεδίωξεν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ ἰδεώδη σκοπὸν, τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς. Σύντομος δὲ ὁ βίος τοῦ ἔθνους ὑπηρετεῖ θαυμασίως εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Διὰ τῆς ἐν τῇ μουσικῇ περιλαμβανομένης ἀναγνώσεως τῶν ποιητῶν ὠξύνετο ἡ διάνοια, διηγείρετο τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρέποντος, ἐθερμαίνετο ἡ καρδιά διὰ πᾶν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον. Ἐκάστη περίοδος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἄμα περᾶτωθεῖσα ἵστατο τετελειωμένη καὶ ἐξιδεωμένη ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ λαοῦ ὡς ἀκαθαίρετον μνημεῖον τοῦ παρελθόντος καὶ ὡς κάτοπτρον καὶ ὁδηγὸς τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀποτελοῦντα τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν παιδῶν παρῆχον εἰς αὐτοὺς φωτεινὰ πρότυπα πρὸς μίμῃσιν. Τὸ θέατρον ἀνελίσσον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοὺς ποικιλωτάτους χαρακτῆρας καὶ χρησιμοποιοῦν πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ πάσας τὰς τέχνας κατέστη ἀληθὲς δημοτικὸν σχολεῖον ἐν τῇ ὑψίστῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν ἐδίδετο ἀφορμὴ πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἐν τῇ γυμναστικῇ ἀποκτηθείσης ἰσχύος καὶ δεξιότητος, τὸ δὲ ἄθλον τοῦ ἀγῶνος, στέφανος ἐκ κλάδων δένδρου ἀφιερωμένου εἰς τὸν Θεόν, ἔχον μόνον θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν σημασίαν, οὐχὶ δὲ ὑλικὴν ἀξίαν, ἐμαρτύρει ὅτι οἱ νέοι ἠγωνίζοντο ἐν Ἑλλάδι οὐχὶ ἕνεκα χρημάτων, ἀλλὰ χάριν τῆς ἀρετῆς. Διὰ τοιούτων παιδευτικῶν μέσων εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος ἔ-

φθασεν ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἡ μόρφωσις, ὥστε ἠδύνατο νὰ λέγη περὶ τῶν οὐμπολιτῶν αὐτοῦ ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς. «Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι, καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστ' ἄν εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστα' ἄν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκες παρέχεσθαι».

Καὶ ὅμως μικρὸν πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολή ἐν τοῖς ἥθεσι καὶ φρονήμασι προκληθεῖσα ἐκ ποικίλων λόγων. Ἡ παράδοσις ἐκλονίσθη, ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἡ ἀλήθεια πασῶν τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν, τὸ κύρος πασῶν τῶν καθιερωμένων διατάξεων τοῦ βίου καὶ ἀνεφάνη μία ρητορικὴ, ἧς ὁ θρίαμβος ἦτο τὸ νὰ κλονήσῃ καὶ διασειῇ πᾶν τὸ μέχρι τοῦδε μονίμως ὑφιστάμενον καὶ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστώς. Τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς μεταβολῆς ταύτης δὲν ἐβράδυναν νὰ γείνωσιν ἐπαιθητὰ καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ. Ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑπέκυψεν εἰς ταύτην τὴν ἀνατροπὴν, ἀλλ' ἠντλησεν ἐξ αὐτῆς νέας δυνάμεις, τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἐσωτερικὴν ζωτικότητα αὐτοῦ. Ἐχρειάζετο ὅμως ἰσχυρὰ, ὑπο τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὴν πραγματικότητα διεγερθεῖσα, ἐν δὲ τῇ καθαρότητι αὐτῆς ὑπὸ ἰσχυρᾶς πρακτικῆς ὁρμῆς συνοδευομένη καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας ὑποβχσταζομένη ἠθικὴ συνείδησις, ὅπως διὰ δυνάμειος λόγου οὐχὶ κατωτέρας τῆς τῶν σοφιστῶν καὶ διὰ τῆς ἐντελοῦς ἀρμονίας τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας κατορθώσῃ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀγωγὴν ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων. Ἀπάσας ταύτας τὰς ιδιότητες συνήνου ἐν ἑαυτῷ ὁ δαιμόνιος Σωκράτης. Ὁρμώμενος ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀλήθεια καὶ ἐπιστήμη ταύτης τῆς ἀληθείας, ὅτι ὑπάρχει ἀρετὴ ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα ταύτης τῆς ἐπιστήμης, ἐπειράθη νὰ καταδείξῃ διὰ τῆς μαιευτικῆς ἀμφοτέρω ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν διδομένων τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου συνειδήσεως. Ἐπὶ τῆς ὁμολογίας τῶν διδομένων τούτων, τὴν ὁποῖαν ἐκβιάζει ἡ ἀκαταμάχητος διαλεκτικὴ του, στηρίζει τὴν βαθυτέραν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος ἠθικοῦ, τὴν θέσιν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, ἐνεκα τούτων δὲ ἀπαιτεῖ τὴν ἀγωγὴν εἰς τὴν ἀρετὴν ὡς τὸ πρῶτον. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, εὐρὺ ἀνοίγεται ἐκ τούτου στάδιον εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀγωγὴν. Ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς αὐτῶν δὲν εἶναι ἡ γένεσις στενῆς καὶ περιορισμένης ἠθικότητος, ἀλλ' ἡ χρησιμοποίησις πασῶν τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἀποκλείεται κλάδος τῆς γνώσεως οὔτε τῆς μέχρι τοῦδε συνήθους διδασκαλίας, ἀρκεῖ μόνον νὰ τηρῆται ἐν τούτοις ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, ἡ ἠθικὴ μόρφωσις. Ἡ φιλὴ γνῶσις ἄνευ τῆς βαθυτέρας θεμελιώσεως ἐν τῇ οἰκείᾳ συνειδήσει καὶ ἄνευ ταύτης τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν οὐδεμίαν ἔχει

διὰ τὸν Σωκράτην ἀξίαν, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ἀμαθία μὴ ἀπαλλάττουσα τῆς δουλείας. Τὸ μὲν οὖν λεκτικούς καὶ πρακτικούς καὶ μηχανικούς γίγνεσθαι τοὺς συνοντας οὐκ ἐσπευθεν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ᾤετο χρῆναι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι· τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικωτέ- ρους καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι». Τὸ ἀναμορφωτικὸν τοῦτο ἔργον τῆς Σωκράτους ἀνεπτύχθη περαιτέρω θεωρητικῶς καὶ ἐξετελέσθη καὶ πρακτικῶς ἐν τῷ κύκλῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν φιλοσό- φων· ὁ Πλάτων ἰδίᾳ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔπρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀγωγὴν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, διότι ἡ ὑπ' αὐτῶν σχεδιασθεῖσα πολιτεία μόνον διὰ τῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν δύναται νὰ λάβῃ ὑπόστασιν.

Μεθ' ὅλην ὁμῶς τὴν λαμπρότητα τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἢ ἐπὶ τοῦ κυρους τῆς παραδόσεως στηριζομένη συνήθως ἀγωγὴ οὐδέποτε ἀπεξεδύθη τὸν χαρακτῆρα τὸν ἐμπειρικὸν καὶ χρησιμοθηρικόν, αἱ δὲ βάσεις αὐτῆς ἐπὶ τέλος ἐσαλεύθησαν καὶ ἀπεδείχθησαν ἀνεπαρκεῖς. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐν ταῖς ἑλλη- νικαῖς πολιτεαῖς ἀπεκλείετο τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας τὸ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελούμενον ἐκ γυναικῶν καὶ δούλων. Λί ὑγιεῖς τέλος Σωκρα- τικαὶ ἀρχαὶ ἐκαλλιεργοῦντο ἐν λίαν στενοῖς κύκλοις.

Ὅλος διάφορον τῶν τελευταίων συμπερασμάτων τῶν Ἑλλήνων φιλοσό- φων ἀνέτειλεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ φῶς τῆς ἀπολύτου ἀληθείας. Ὅ,τι ἐκεῖ μετὰ κόπου ἐζητεῖτο καὶ ὑπ' ὀλίγων κατενοεῖτο, προῦκειτο ἐνταῦθα σαφές καὶ προσιτόν τοῖς πᾶσιν. Ἡ οὐσία καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ὁδὸς πρὸς τοῦτον ἀποκαλύπτονται ἐνταῦθα, οὕτω δὲ ὑποδεικνύεται ἐπίσης καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀληθοῦς μορφώσεως, ὡς καὶ ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ὀφείλει νὰ ἀντλή αὕτη διηνεκῶς τὴν ζωογόνον αὐτῆς τροφήν. Πόσον γόνιμος εἶναι παιδαγωγικῶς ὁ χριστιανισμὸς κατανοεῖται ἐκ τοῦ πνεύματος, ἐν ᾧ ἔζη καὶ ἐνήργει ὁ κύριος, ἐκ τοῦ πυρῆνος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ τῆς τὰ πάντα νικώσης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἐπὶ χριστιανικοῦ ἐδάφους ἐβλάστησεν ἐνθεν μὲν ἡ ἰδέα τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννή- σεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον· ἐνθεν δὲ ἡ ἀπό- λυτος ἰσότης τῶν δικαιωμάτων πάντων ἐπὶ μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς. Ἐν- ταῦθα, ἐνθα οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλλήνι, δούλος ἢ ἐλεύθερος, ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ πάντες ἐν ἑσμὲν, αἴρονται πᾶσαι αἱ ἀριστοκρατικαὶ διακρίσεις καὶ τὰ προνόμια ἐν τῇ μορφώσει, τὸ δὲ σπουδαιότερον, οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν μόρφωσις μὴ καθαγιαζομένη ὑπὸ τῆς ὀργαστικῆς ἐνώπιον τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος τῆς ἀγωγῆς ἐξαφανίζεται πᾶς βίαιος χωρισμὸς τῆς διανοητικῆς καὶ τῆς ἐλευθέρως ἠθικῆς μορφώσεως.

Αἰῶνες ὅλοι παρῆλθον, μέχρις οὗ τὰ γόνιμα σπέρματα, τὰ ὅποια κατέ-

βαλεν ὁ χριστιανισμὸς, ριζοβολήσωσι καὶ ἀποφέρωσι τοὺς καρποὺς αὐτῶν διότι ἀλλαχοῦ μὲν ἱεραρχικὴ ἰδιοτέλεια, ἀλλαχοῦ δὲ πολιτικὴ αὐθαιρεσία, ἀλλαχοῦ δὲ δυσμενεῖς περιστάσεις ἀντέτασσον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἀνυπέρβλητα κωλύματα. Μόλις δὲ μετὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀναμόρφωσιν, κυρίως δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἐκατὸνταετηρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἢ ἐπιστήμη καταυγαζομένη ὑπὸ τοῦ ἀπλέτου φωτὸς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ὠπλισμένη διὰ τῶν μέσων τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως κατώρθωσε νὰ ὀρίσῃ μὲν τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ νὰ εὔρῃ τὰ πρὸς τοῦτον μέσα, ν' ἀναγνωρίσῃ δὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τὸν προορισμὸν τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἐξ ὅτου ὁ Κάντιος ἀπεφάνητο ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει δυνάμενον ἀπολύτως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀγαθὸν ἢ ἡ ἀγαθὴ βούλησις, ἐξ ὅτου ὁ Ἐρβάρτος ἀπέδειξεν ὅτι ἡ βούλησις, ἥτις μόνη δίδει ἀξίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν ὑπάρχει ἀνεξάρτητος τῶν γνώσεων καὶ παραστάσεων αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι κατάστασις, εἰς ἣν καταντῶσιν αὐταὶ ὑπὸ τινος περιστάσεως, ἔκτοτε ἀνεγράφη ὕψιστος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ἢ μόρφωσις ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, κύριον δὲ μέσον αὐτῆς ἡ διδασκαλία, ἥτις διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν περιστάσεων τοῦ παιδὸς καὶ συγκρίσεως αὐτῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Σωκράτους, τῆς προσθήκης νέων στοιχείων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ νέων συνδυασμῶν αὐτῶν μεταβάλλει τὸ σύνολον αὐτῶν εἰς ὄργανισμὸν ἑτοιμὸν ν' ἀφομοιώσῃ πρὸς ἑαυτὸν πᾶσαν νέαν γνῶσιν, πᾶσαν νέαν βούλησιν. Τοιαύτην ὁμῶς πνευματικὴν δύναμιν δύναται νὰ παραγάγῃ ἡ διδασκαλία, ἐὰν διαθέτῃ μεγάλην περιουσίαν γνώσεων, ἐὰν φροντίζῃ περὶ τῆς καταλλήλου συνδέσεως αὐτῶν, ἐὰν εἰς τὴν γνῶσιν ἐπάγῃ τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν πρὸς χρησιμοποίησιν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῆς, ἐὰν αἰ γνῶσεις, τὰς ὁποίας μεταδίδει, καὶ αἰ παραστάσεις, τὰς ὁποίας διεγείρει, μεταβληθῶσιν εἰς ἐλατήρια τῆς βουλήσεως, καταστῶσιν ἑδραὶ πολυμεροῦς ἐνδιαφέροντος. Ἡ διδασκαλία ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐὰν διεγείρῃ τὴν φιλομάθειαν, δηλαδὴ τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ γνῶσιν τῆς ποικιλίας τῶν ἄντων, τὴν νόησιν, τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς αἰτιώδους συναφείας αὐτῶν, ὑποτρέφῃ τὴν καλλαισθησίαν, ἐνισχύῃ τὴν συμπάθειαν δι' ἀνθρωπίνην εὐτυχίαν καὶ δυστυχίαν καὶ τὸ ζῶηδὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς τύχας μεγαλειτέρων ἢ μικροτέρων κοινωνιῶν, εἰς ἃς ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει, τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ ἔθνους, τῆς ἐκκλησίας, τῆς πολιτείας, καὶ ὑποθάλλουσα τὴν φιλοπατρίαν, διὰ πάντων δὲ τούτων ἀναβιβάζουσα τὸν νοῦν εἰς τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καθιστᾷ τὸν παιδα ἱκανὸν νὰ μορφωθῇ περαιτέρω καὶ νὰ διατηρῇ ἐντίμως τὴν οἰκείαν θέσιν ἐν τῷ ὄργανισμῷ τῆς κοινωνίας. Τῶν ὄντι, ἐὰν αἱ νοητικαὶ δυνάμεις ἀφουπνιθῶσι καὶ ἐνισχυθῶσι διὰ τῶν ὀρθῶν

μέσων, ἂν τὸ φρόνημα καὶ ἡ βούλησις λάβωσι τὴν προσήκουσαν διεύθυνσιν καὶ μονιμοποιηθῶσιν ἐν αὐτῇ, ἂν ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ καρδία ἀνοιχθῶσι διὰ τὰ ὑψηλότερα καὶ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς κοινωνίας, ἂν ἡ σκέψις περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων κασαστῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνάγκη, ἡ ἀναστροφή μετὰ τῆς φύσεως τέρψις, ἡ ὁμιλία μετὰ μεγάλων ἱστορικῶν προσώπων ἐξύψωσις, ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ καλὸν καὶ εὐγενὲς ἀναψυχῆ, ἡ ἔρευνα τῆς ἀληθείας ἐπιούσιος ἄρτος, τότε ἡ διδασκαλία κατάρθωσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχὴν εἰς ὄργανισμὸν, διὰ τὸν ὁποῖον πᾶσα νέα πείρα καὶ γνῶσις εἶναι νέα τροφή οὐ μόνον διατηροῦσα, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς ἀναπτύσσουσα καὶ ἐπαυξάνουσα τὴν δύναμιν αὐτῆς, τότε ἐπετεύχθη ἡ γνησία μὀρφῶσις, τότε δύναται ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος εὐκόλως καὶ τὴν πρὸς τὸ ἰδιαιτέρον αὐτοῦ ἐπάγγελμα ἀπαιτουμένην δεξιότητα.

Τοιοῦτους σκοποὺς ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ πᾶν ἄλλο παιδευτήριον, μάλιστα δὲ ἡ δημοτικὴ σχολή, τὸ ἐργαστήριον τοῦτο, ἐν ᾧ λαξεύονται οἱ θεμέλιοι λίθοι τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας καὶ τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ καταβάλλονται τὰ σπέρματα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας καὶ τῆς πραγματικῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰσότητος. Δαδὸς ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν καταλλήλοις σχολείοις θὰ ἔχῃ καθαρὰν συνείδησιν τῶν καθήκοντων καὶ δικαιωμάτων αὐτοῦ, ἀκριβῆ καὶ σαφῆ γνῶσιν τῶν ἀληθῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους καὶ ζῆλον καὶ ἰκανότητα πρὸς προαγωγὴν καὶ ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Πολίτης διδαχθεὶς ἐν τοιαύτῃ σχολῇ θὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ διὰ τὸν μακρὸν τοῦ βίου πλοῦν οὐ μόνον τὴν πυξίδα, τὰς ἠθικὰς καὶ ὀρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναγκαίαν γνῶσιν καὶ ἰκανότητα πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου, πρὸς ἀνεξάρτητον ἐκλογὴν, ἀπόφασιν καὶ ἐκτέλεσιν ποικίλων σκοπῶν, πρὸς ἀληθῶς σκόπιμον διαμόρφωσιν τοῦ βίου, πρὸς ἀγρυπνον, ταχεῖαν καὶ περιεσκεμμένην ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος.

Τοιοῦτου ὄντος τοῦ προορισμοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, τοιοῦτου δὲ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ὄρων τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας, εὐκόλως καταφαίνεται ἡ σπουδαιότης τῆς μορφώσεως ἀληθῶν διδασκάλων, ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως εἰδικῶν σχολῶν πρὸς ταύτην, εὐκόλως ἐξηγοῦνται αἱ προσπάθειαι, ἃς καταβάλλουσιν αἱ πεφωτισμένοι κυβερνήσεις ἡδὲ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνεστῶτος πρὸς ἴδρυσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν διδασκαλείων, τῶν φυτωρίων τούτων τοῦ σπουδαιοτάτου παράγοντος τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ φυτώρια ταῦτα ὀφείλουσιν ἐν πρώτοις νὰ περιποιήσωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν βασίμους γνῶσεις ἐν πᾶσι ταῖς κύκλοις τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ κινῶνται ἐν τῷ μέλλοντι διδασκαλικῶ αὐτῶν σταδίῳ καὶ οἱ

ὅποιοι ἀποτελοῦσι τὸ θεμέλιον οὐ μόνον τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑψηλοτέρας παιδείας. Ἄλλ' ἐὰν καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν τῷ διδασκαλίῳ μάλιστα ἰσχύει τὸ αὐτὸ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ». Δημιουργὸς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν εἶναι προωρισμένος νὰ γείνη ὁ δημοδιδάκκαλος οὐδὲ ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν τελειότητα ἐν τῷ πλάτει, τὴν πολυμαθειαν, ἀλλὰ τὴν σαφήνειαν ἐν τῷ βάθει, τὴν ἀπόκτησιν τοιούτων γνώσεων ἐν τοῖς κύκλοις τούτοις, αἵτινες καθιστῶσι δυνατὴν ἀληθῆ κατανόησιν, ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ πράγματα καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν, γνῶσιν τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις ἐκδηλουμένων γενικῶν νόμων. Αὕτη ἡ περιληπτικὴ καὶ βάσιμος μὀρφωσις δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν διδάσκαλον ἱκανὸν εἰς τὸ νὰ ἐγχαράτῃ εἰς τὸ διδασκαλικὸν του ἔργον τὸν τύπον πνευματικῆς ἐργασίας, αὕτη καθιστᾷ αὐτὸν δημιουργὸν τῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, μεσίτην μεταξὺ λαοῦ καὶ ἐπιστημόνων. Ἐνεκα τῆς μορφώσεως ταύτης δυνάμενος νὰ παρακολουθῇ τὰς προόδους τῶν ἐπιστημῶν προώριστα ὁ δημοδιδάκκαλος νὰ προσάγῃ εἰς τὸν λαὸν τὰ ἀσφαλῆ συμπεράσματα αὐτῶν.

Ἄλλὰ μόνη ἡ εἰδικὴ σπουδὴ μιᾶς ἢ πλειόνων ἐπιστημῶν δὲν παρέχει καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς ὀρθῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας, ἐὰν δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ποιότης τοῦ μαθητοῦ. Ἡ ἐπιστήμη ὡς τοιαύτη ἀκολουθεῖ ἐδὼν διάφορον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νεανικοῦ πνεύματος. Ἐύρισκονσα ἐν ἑαυτῇ τὸν σκοπόν της δὲν ἔχει τοιαύτην μορφήν, ὥστε οἴκοθεν νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὴν ἀγωγὴν. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐνταῦθα νὰ διαχαραχθῇ ἄλλη ὁδὸς πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ πνεύματι τοῦ παιδὸς ἢ ἐκεῖ. Ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ γείνη ἐκλογὴ ἢ τῆς διδακτέας ὕλης καὶ ἀρμοδία διάταξις αὐτῆς. Ὅ,τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ εὔρισκεται ἐν τέλει, δύναται ἐνταῦθα νὰ μετατεθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅ,τι εἶναι συνδεδεμένον, νὰ χωρισθῇ καὶ τ' ἀνάπαλιν. Πρὸς τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν τῆς ὕλης καὶ εὔρεσιν τῶν καταλλήλων μεθόδων τῆς διδασκαλίας ἀπαιτεῖται θεωρητικὴ σπουδὴ τῆς παιδαγωγικῆς. Αὕτη ἐξυψοῖ τὴν ἀγωγὴν ἐκ τῆς ἀπλῆς μηχανικῆς ἐργασίας εἰς ἐπιστήμην καὶ τέχνην συγχρόνως. Ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ ἐμπνέηται ὑπὸ ὑψηλοτέρας ἰδέας, νὰ ἐπιβλέπῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπὸ ὑψηλοτέρας σκοπιᾶς καὶ νὰ ὀδηγῇ τοὺς παῖδας εἰς ὑψηλοτέραν περιωπήν. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς παιδαγωγικῆς λείπει εἰς αὐτὸν ἡ συνείδησις τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, λείπει εἰς τὰς προσπάθειας αὐτοῦ πᾶσα ἰδεώδης ἔξαρσις, δι' ἧς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἀποκτᾷ πνευματικὰ θέλγητρα καὶ ἥτις ἐμφυσᾷ καὶ εἰς τὰς ἀπλουστάτας πράξεις αὐτοῦ πνεῦμα καὶ ζώην. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν ἐκπίπτει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἐκ τῆς περιωπῆς τῆς τέχνης εἰς τὰ κοινὰ βαναυσα ἔργα, αὐτὸς δὲ καθίσταται μισθωτὸς ἐργάτης.

Ἄλλ' αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ κανόνες τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς μένουσι κεναὶ λέξεις διὰ τὸν μέλλοντα διδάσκαλον καὶ δὲν κατανοοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, εἰ δὲν προηγηθῆ αὐτῶν ἡ διδασκαλία τῆς φύσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ παιδαγωγικὴ ἐν γένει εἶναι ἐφαρμοσμένη ψυχολογία, αἱ δὲ μέθοδοι τῆς διδασκαλίας συγκεκριμέναι μορφαὶ τῶν ἀναλλοιώτων νόμων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προδιαγραφόμεναι ὑπὸ τούτων τῶν νόμων. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προηγηθῆ τῆς διδασκαλίας τῆς παιδαγωγικῆς ἡ γνῶσις τῶν νόμων, εἰς οὓς ὑπόκειται ὁ ἐσωτερικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ψυχολογία. Ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἐκείνη ἡ διδασκαλία ῥιζοβολεῖ εὐκολώτατα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ μαθητοῦ, ἥτις εἶναι διατεταγμένη λογικῶς, πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ ὑποκειμένου τῆς διδασκαλίας, τῆς ψυχῆς, πρέπει νὰ προσέλθῃ καὶ ἡ γνῶσις τῆς λογικῆς μορφῆς τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἡ διδασκαλία τῶν νόμων τῆς λογικῆς.

Ἀφοῦ δὲ οὕτω διὰ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῶν βοηθητικῶν αὐτῆς ἐπιστημῶν, τῆς ψυχολογίας καὶ λογικῆς, καταστῆ ὁ μέλλων διδάσκαλος ἰκανὸς νὰ διακρίνῃ τὰ διάφορα παιδαγωγικὰ ζητήματα καὶ ἐπιδεκτικὸς διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν διαφόρων λύσεων αὐτῶν, τότε καθίσταται καὶ ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς γνησίᾳ διδάσκαλος καὶ ἐξαίρετος φίλη αὐτοῦ, διεγείρουσα μὲν τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον, ὀξύνουσα δὲ τὴν κρίσιν καὶ ἐξυψοῦσα αὐτὸν ἐκ τῆς μαθητικῆς εἰς τὰς ξένας ιδέας ὑποτελείας, εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κρίσεως.

Ἄλλ' ἡ παιδαγωγικὴ εἶναι θεωρία· ἡ δὲ παιδαγωγία τέχνη. Ὅσοι λεπτομερῆς καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἡ θεωρία, δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ πάσας τὰς ἀτομικὰς περιστάσεις, ἐν αἷς θὰ εὔρεθῆ ποτε ὁ διδάσκαλος, τὰτομικὰ μέτρα, δι' ὧν θὰ ἀνταποκριθῆ εἰς ἐκείνας. Ὅπως πᾶσα τέχνη, οὕτω καὶ ἡ παιδαγωγία στηρίζεται ἐπὶ τῆς δεξιότητος τοῦ ἐκτιμᾶν ταχέως καὶ ἀσφαλῶς πᾶσαν παρούσιαζομένην περίστασιν καὶ εὐρίσκειν ἀμέσως τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ παιδαγωγικοῦ σκοποῦ. Ἡ δεξιότης αὕτη προϋποτίθῃσιν ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν κατέχεται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς παιδαγωγικῆς οὕτως, ὥστε ἐν πάσῃ παρούσιαζομένῃ περιστάσει δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ ν' ἀντιληφθῆ καὶ μεταχειρισθῆ αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, χωρὶς νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πράξεως συνείδησιν τῆς συναφείας αὐτῆς πρὸς ἐκείνας τὰς ἀρχὰς, χωρὶς νὰ ἐξάγῃ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἐν τῇ στιγμῇ τῆς πράξεως τὸν κανόνα, τὸν ὁποῖον θὰ ἀκολουθήσῃ ἐν αὐτῇ. Ἡ δεξιότης αὕτη ἀποκτᾶται μόνον ἐν τῇ πράξει. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προσέλθωσιν εἰς τὰς θεωρητικὰς σκέψεις τοῦ παιδαγωγοῦ, δι' ὧν προδιατίθεται ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ εἰς ὀρθὴν κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἀτομικῶν περιστάσεων τῆς

πράξεως, ἡ πρακτικὴ ἀσκήσις ἐν τῇ σχολῇ, ἐν ἣ παρίσταται ἡ παιδαγωγικὴ διδασκαλία ἐν ταῖς σπουδαιοτάταις τῶν ποικίλων αὐτῆς μορφῶν. Διὰ τοῦτο ἡ πρότυπος σχολὴ εἶναι ἀχώριστος τοῦ διδασκαλείου. Αὕτη εἶναι τὸ κύριον ἐργαστήριον αὐτοῦ. Ἐν ταύτῃ πρέπει νὰ λάβωσι ζωὴν καὶ μορφήν αἱ παιδαγωγικαὶ θεωρίαι, ἐν ταύτῃ πρέπει νὰ ὑπεκκαυθῆ τὸ ἱερόν ἐκεῖνο πῦρ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξυψώσῃ καὶ ἐξωραίσῃ τὸν διδασκαλικὸν βίον φωτίζον καὶ θερμαίνον. Ἡδὴ ἡ μόνη παρουσία τοῦ διδασκαλιστοῦ κατὰ τὴν ἐν τῷ προτύπῳ διδασκαλίαν διεγείρει τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ζήλον αὐτοῦ διὰ τὸ ἐπάγγελμα βλέποντος τὰ παιδιά πνευματικῶς διεγειρόμενα καὶ κραταιούμενα καὶ χαίροντα, ἐν δὲ ταῖς λάμπουσιν ἐκ χαρᾶς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἀναγινώσκοντος τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον εὐγνωμοσύνην. Ἔτι μᾶλλον χρησιμεύουσιν ὡς κέντρον διὰ τὸν διδασκαλιστὴν αἱ δοκιμαστικαὶ διδασκαλίαι. Ἐὰν δὲ ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν ἡ τακτικὴ διδασκαλεῖα μαθήματός τινος, οὐ μόνον μαθαίνει νὰ ἐνεργῇ ἐν τῷ πνεύματι καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ νὰ προαισθάνηται τὴν καλλονὴν καὶ λαμπρότητα, ἀλλὰ καὶ τὰς δυσκολίας καὶ εὐθύνας τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἄλλ' οὔτε αἱ βαθεῖαι γνώσεις, οὔτε ἡ ἀνεπτυγμένη διάνοια, οὔτε ἡ ἀρίστη μέθοδος παράγουσιν ἐν τῇ σχολῇ τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, εἴαν στερεῆται ὁ ἐν αὐτῇ διδάσκων ἠθικοῦ καὶ ἠθασκευτικοῦ χαρακτήρος. Τὸ πρόσωπον τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου εἶναι καὶ μένει ἡ ἀσφαλεστάτη ἐγγύησις περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ. Οὐδὲν ἐπενεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ἰσχυρότερον τοῦ παραδείγματος τοῦ διδασκάλου· τοῦτο ἐπιδρᾷ ἰσχυρότερον ἢ ἡ εὐγλωττοτάτη διδασκαλία καὶ νοουθεσία. Ἡ ἀποστολικὴ ῥῆσις ἀδειξὼν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου ἀπευθύνεται μάλιστα εἰς τοὺς διδασκάλους· ἡ δὲ περιγραφή τῶν χαρακτήρων τοῦ ἀγαθοῦ παιμένου ἀτι οφείλει νὰ ᾔνε ἀνέγκλητος, μὴ πάροικος, νηφάλιος, σεμνός, σίφικων, μὴ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος, μὴ πλήκτης, ὑγιαίνων τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, ἔτοιμος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἀρμόζει ἐπίσης καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον. Διὰ τοῦτο τὸ διδασκαλεῖον μάλιστα οφείλει νὰ ᾔνηαι παιδαγωγικὸν καθίδρυμα ἐπιδιδῶκον διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς τὴν ἠθικὴν μὀρφωσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οφείλουσι πρὸ πάντων νὰ ἐπισθῶσιν εἰς τὴν ὑπακοὴν εἰς τὸ θεῖον θέλημα, τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, εἰς τὰ σέβας πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς ὑπερεχούσας ἀρχὰς, εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ γνησίαν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας τὸ σύνθημα εἶναι «Ἐλευθερωθέντες τῆς ἀμαρτίας διὰ τῆς πίστεως ἐδουλώθημεν τῷ Χριστῷ». Ὁ κατανοήσας κατὰ βάθος καὶ ἐνστερνισθεὶς ἐξ ὅλης καρδίας τὸ σύνθημα τοῦτο, ὁ ἔχων τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοσοῦτον ἀποτινάσσει τὸν ἀόρατον ζυγὸν τῆς

δουλείας, ἐφ' ὅσον ἀπαρνηθεῖς τὴν οἰκίαν βούλησιν καὶ ἀπαλλαγῆς τῆς δεσποτείας τῶν ἀτομικῶν ὀρέξεων καὶ ἐμπαθῶν ἐπιθυμιῶν ὑποτάσσει τὴν βούλησιν τοῦ εἰς τὰ αἰώνια πρότυπα παντός ἀγαθοῦ, τὰς ἠθικὰς ἰδέας, καὶ ἐφίεται νὰ γίνῃ ὄργανον τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀληθῶς ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία αὕτη ὑποτρέφεται οὐχὶ διὰ χαλαρῆς διαχειρίσεως τῆς πειθαρχίας· διότι ἡ πειθαρχία εἶναι τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὐξάνει καὶ προκόπτει ἡ ἐλευθερία. Ἡ ἱστορία διδάσκει ὅτι ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ ἀνέθρεψαν τοὺς ἐλευθερωτάτους, ἀνδρειοτάτους καὶ σωφρονεστάτους ἄνδρας οἱ ὅποιοι ἀνέτρεφον τὴν εὐπειθεστάτην νεολαίαν. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης. Παρὰ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Διδασκαλείου ὀφείλει τέλος νὰ ἐνισχυθῆ ἡ φυσικῆ, εἰς πάντα ἄνθρωπον ἐνοικοῦσα κλίσις πρὸς τὰ παιδιά, τῶν ὁποίων εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ τελειωθῆ εἰς εὐγενῆ, ἠθικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀγάπην πρὸς αὐτά· διότι τότε μόνον ἐξάπτεται ἡ ἀγάπη τοῦ παιδὸς πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ πρὸς τὴν ὑπακοήν, ἥτοι εἶναι ἡ βᾶσις πάσης μορφώσεως.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ σκοποὶ, οὓς ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ Διδασκαλεῖον. Ἐν τῇ δειλίᾳ τῇ συνεχούσῃ ἡμᾶς, εἰς οὓς ἀνετέθη ἡ ἐπιδιώξις αὐτῶν, ἀτενίζοντες πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου καὶ τὸ ἀσθενές τῶν ἡμετέρων δυνάμεων ἀνορθοῖ τὸ φρόνημα ἡμῶν τὸ φύσει φιλομαθές καὶ εὐάγωγον τοῦ Ἑλληνοσ, ἐμπνέει ἡμῖν θάρρος ἢ ἐνεργός καὶ πεφωτισμένη προστασία τῆς Σ. Κυβερνήσεως, μάλιστα δὲ πάντων ἐνισχύει ἡ πίστις εἰς τὴν πανσθενῆ δεξιάν τοῦ ὑψίστου. Ἐὰν ἀδιστακτικῶς πρέπει νὰ ἐναποθέτωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν ἐν τῇ ἐπιδιώξει παντός ἠθικοῦ σκοποῦ, πολὺ βεβαιότερον ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν τοῦτο ἀφιερούμενοι εἰς ἔργον, οἷον τὸ παιδαγωγικόν, ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ὁποίου γινόμεθα Θεοῦ συνεργοί, ὄργανα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παιδαγωγοῦ. Ἀναθέτοντες λοιπὸν τὴν ἐλπίδα εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ἀποδυόμεθα εἰς τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα μετὰ θάρρους καὶ τόλμης ἐπικαλούμενοι τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς καὶ εὐοδώσεως τοῦ φυτωρίου τούτου τῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς τοῦ λαοῦ πρὸς δόξαν μὲν καὶ εὐκλειαν τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος, οἰκοδομὴν δὲ καὶ κόσμον τῆς ἐκκλησίας, χαρὰν δὲ καὶ εὐφροσύνην τοῦ σεπτοῦ Βασιλέως ἡμῶν.